

Zgodovina javne razsvetljave

V preteklosti si je človek prizadeval odkriti način, kako podaljšati dan. Ko mu Sončeva, Lunina in zvezdna svetloba niso bile dovolj, je začel eksperimentirati in uspelo mu je ustvariti umetni vir svetlobe. Sprva je bil to ogenj, kasneje pa so začeli izdelovati sveče in oljne svetilke. V tem času se je začel tudi razvoj javne razsvetljave, sprva s prižigalci uličnih svetilk, kasneje pa vodeno, ko so izdelali prve sijalke.

Načrtno razsvetljevanje evropskih ulic sovпада z obdobjem razsvetljenstva. Znotraj srednjeveških mestnih obzidji so bili ljudje varni, dovolj so bile luči nočnih stražarjev. Ljudje so ponoči počivali ali se zabavali zgolj v krogu svojih bivališč. Ko so padli zaščitni zidovi, se je način življenja in varovanja spremenil. Del nove varnosti so zagotavljale svetilke. Več stalnih javnih svetilk so v mestih postavljali šele sredi 19. in v 20. stoletju. 200 let osvetljenih ulic in stanovanj je bistveno vplivalo na spremembo življenjskih navad ljudi.

Med drugo svetovno vojno so ljudje občutili oz. spoznali, kako pomemben prepoznavni element življenja in podobe mest je razsvetljava. Vedno večja uporaba uničevalne tehnike (letala, bombniki...) je zahtevala drugačne metode obrambe mesta, vključno z ugašanjem javne razsvetljave. Prav tako so meščani, zaradi bojazni pred zračnimi napadi, barvali senčnike luči, okna ter pogasili vse luči v mestu, da so čim bolj onemogočili sovražniku izvedbo napada na mesto.

Razsvetljava mest je skozi zgodovino doživela več razvojnih obdobj, a glavna naloga ostaja ista – osvetljevanje ulic. V srednjem veku so ponoči luči po ulicah in trgih nosili stražniki. V drugem razvojnem obdobju je bila javna razsvetljava oz. svetilka prisotna že na vseh javnih ulicah, trgih in drugih pomembnejših prostorih mest. Ker so svetilke tega obdobja bile že bolj tehnično izpopolnjene, so bile hkrati tudi bolj zanesljive in močnejše. Tretje obdobje je čas, ko se je v svetila vselil neon, vendar je v obdobju 2. svetovne vojne njegov razvoj oz. uporaba v svetilih zastal. Za začetek petdesetih let je značilno, da se je javna razsvetljava močno razširila in noč v mestih se je spremenila skorajda v dan. Četrto obdobje je tako imenovano moderno obdobje, ki ga označuje velik tehnološki napredek, ki je prinesel spremembe tudi na področju osvetljevanja in upravljanja s svetlobo. Z uporabo računalniških in elektronskih sistemov lahko v današnjem času ustvarimo različne vrste svetlobnih odtenkov in kontrastov, zasenčeno svetlobo, mavrico, različne like, svetlobne napise, itd. Svetloba v prostoru tako dobiva širši pomen; od osnovne namembnosti, ki obsega zgolj osvetljevanje ulic, ima pomembno vlogo tudi na področju dekoracije mest ob posebnih priložnostih, označevanja kulturnih spomenikov in stavb posebnega pomena, oglaševanja itd.

Zgodovina javne razsvetljave v Mariboru

V Mariboru je leta 1883 zasvetila prva električna svetilka v Sloveniji. O proizvodnji elektrike na Slovenskem je 4. aprila 1883 prvi poročal "Marburger Zeitung" v članku o električni razsvetljavi v parnem mlinu Karla Scherbauma v Mariboru. V času obiska prestolonaslednika Rudolfa Habsburškega je podjetje Scherbaum z električno energijo iz svoje privatne elektrarne oskrbelo novo električno razsvetljavo na Grajskem trgu in severnem delu Kopališke ulice. Po koncu obiska je od celotne električne razsvetljave ostala le javna električna svetilka na vratih hiše Grajski trg 7.

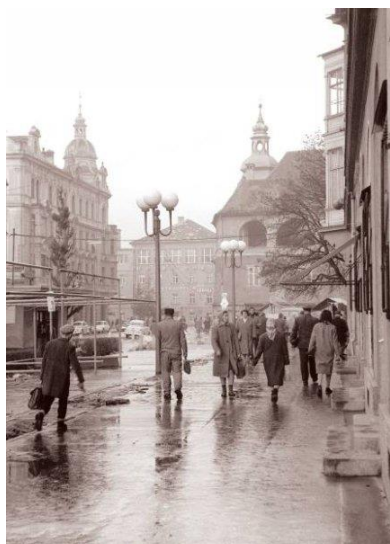

Slika 1: Fotografiji z Grajskega trga v Mariboru, kjer je zasvetila prva električna svetilka v Sloveniji.

Seveda pa to ni bila prva javna razsvetljava v Mariboru. V letih 1805 in 1806 je v Mariboru zagorela prva javna svetilka pred vhodom v kresijo na Koroški cesti. Po letu 1823 so po nalogu gubernija v Mariboru uvedli javno razsvetljavo, in sicer 4 velike, 17 srednjih in 62 malih oljnih latern. Leta 1869 je bila v Mariboru ustanovljena plinarna. Istega leta je mesto sklenilo pogodbo o osvetljevanju mesta s plinsko razsvetljavo. V ta namen so položili cevi za plinsko napeljavo s 120 svetilkami in mesto je zagotovilo zemljišče za izgradnjo stavb za plinarno v Melju. Osvetljevanje s plinom se je začelo leta 1871 in prve plinske luči so zagorele v okolici plinarne in glavnega kolodvora. Kmalu pa se je izkazalo, da mesto potrebuje še več svetilk. Zato so leta 1872 sklenili, da število svetilk povečajo na 202 svetilni mesti na obstoječem omrežju in še 25 novih mest izven tega omrežja. Leta 1888 so z javno plinsko razsvetljavo razsvetlili današnjo Kolodvorsko, Maistrovo, Razlagovo, Partizansko in Svetozarevsko ulico ter Trg Borisa Kidriča. Leta 1899 so plinske svetilke zamenjali z novimi, v katerih so bile plinske žarnice. Leta 1901 so tudi v starem delu mesta, v delu Partizanske ceste, Slovenske, Gosposke, Dravske, Jurčičeve, Poštne in Ulice 10. oktobra, Glavnem, Slomškovem in Grajskem trgu ter na Koroški cesti, petrolejke zamenjali s plinsko razsvetljavo. Leta 1902 je plinsko razsvetljavo dobilo tudi Magdalensko predmestje. Plinska javna razsvetljava je bila v celoti opuščena leta 1928. Že leta 1920 so plinske luči začeli nadomeščati z električnimi lučmi, ki jih je napajala elektrika, proizvedena v hidroelektrarni Fala.

Svetilke javne razsvetljave nam skozi zgodovino niso omogočale samo osvetljevanja, ampak so predstavljale tudi pomemben element umetniškega izražanja. Številni umetniki so tako z olepševanjem svetilk ulicam pomembnejših mest, tudi Maribora, dali svojevrsten estetsko umetniški pečat. Glave svetilk, ki jih je bilo več vrst, so v Mariboru nameščali na okrašene litoželezne konzole (Glavni trg leta 1872) in tako je Maribor imeli zelo znane dunajske luči na nizkih nosilcih z zelo širokimi steklenimi nastavki. Pomembno vlogo v umetniškem izražanju so imeli tudi drogovi (kandelabri). Pomembno je bilo število dekoracij na podstavku in na samem stebru ter število svetlobnih teles na vrhu kandelabra. Starejše, litoželezne podpore konzolnih svetilk so imele na nosilcih umetelno dekorirano vegetabilno okrasje, ki je še vedno ohranjeno v Mariboru in na Dunaju.

Slika 2: Fotografije z utrinki iz zgodovine mesta Maribora z vidnimi svetilkami javne razsvetljave, značilne za določeno obdobje.